

מוצא הנורוטים

אין זה מפתיע אפוא שאיננו אוהבים לדבר על ביולוגיה; היא פשוט מדכאת להחריד. וגם כאשר אנו חייבים לדבר עליה, אנחנו מעדיפים להתנחם בשקרים. למעשה, הביולוגיה היא אולי תחום הידע היחיד, פרט להיסטוריה, שגם העוסקים בו חוששים לומר את האמת, או לפחות את כל האמת.

דוגמה טובה היא מאבק האיתנים בין התורשה לסביבה – מאבק שטרם הוכרע, וספק אם יוכרע אי-פעם. המאבק הזה ניצב ברקע ספרה של הפסיכולוגית דירדרה בארט, נידויים על־נורמליים: כיצד נברו הדחפים הקדמוניים על תכליתם האבולוציונית. בארט נמנית עם החוקרים החוטאים, לצד עבודתם האקדמית, גם בכתיבה מדעית פופולארית: בספרה מועצת השינה (*The Committee of Sleep*, 2001), למשל, היא עסקה בחלומות ובדרכים שבהן הם יכולים לסייע לנו לפתור בעיות באופן יצירתי; בארץ העשמונה (*Waistland*, 2007) היא בחנה את "המדע האבולוציוני שמאחורי משבר המשקל והכושר"; ובגבר בהיריון (*The Pregnant Man*, 1998) הציגה מבוחר מעניין של מקרים שנקרו בדרכה במהלך עבודתה הקלינית. בספרה החדש נכנסת בארט לשדה מוקשים של ממש ודנה בנושא טעון המעורר רגשות עזים ומחלוקות סוערות. היא משתדלת לעשות זאת בלי לנכר איש מבין קוראיה; אלא שהזהירות המופלגת הזו, והבחירות התוכניות והסגנוניות הנגזרות ממנה, עומדות לה לרועץ.

Supernormal Stimuli:
How Primal Urges Overran Their
Evolutionary Purpose

by Deirdre Barrett

W.W. Norton & Company, 2010

216 עמודים

ביקורת: מרשל פו

אומרים שהכלכלה היא מדע עגום, אבל נדמה שהביולוגיה מדכאת הרבה יותר. בלבושה הקליני, היא עוסקת בכל מה שעלול להשתבש – ואמנם עתיד להשתבש – בגופנו. הרופאים יכולים לתקן אותנו באופן זמני, אבל גזר הדין הסופי שלהם נחרץ: "אתם עומדים למות. והרי הסיבות, על כל פרטיהן המכאיבים". ההסבר אולי מעניין, אבל לא ממש עוזר. בלבושה המדעי, הביולוגיה שופעת עובדות המעוררות בנו אי-נוחות, אפילו תחושת איום: מוצאנו מבעלי חיים אילמים וחסרי תבונה; בני האדם אינם שווים מעצם טבעם; איננו אחראים לגמרי למעשינו; יש סיכוי גדול שנהפוך את עולמנו לבלתי ראוי לחיים זמן רב לפני תאריך התפוגה הגיאולוגי שלו. המדענים אומרים לנו שנוכל לדחות את השוואה האקולוגית, אבל הם יודעים איך יסתתים הכל: "כולכם עומדים למות. והרי הסיבות, על כל פרטיהן המעיקים". שוב, מעניין, אבל לא מאוד מועיל.

בארט מבקשת להוסיף נדבך לדיון מורכב ומסועף הנמשך זה מאות בשנים. הפילוסופים של הנאורות הרבו להרהר בשאלת טבע האדם ותהו עד כמה הוא אחיד, אם הוא טוב או רע, ואם – ואיך – אפשר לשנותו לטובה. היו שהסכימו עם תומס הובס כי טבע האדם הוא רב־פנים, נוטה אל הרע וחסר גמישות, אבל ההשקפה שזכתה לבכורה הייתה דווקא זו של ז'אן ז'אק רוסו, שטען כי כל בני האדם זכים וניתנים לשינוי באותה המידה: בתנאי השחתה יהפכו כולם למושחתים; בתנאי הגינות וצדק יהפכו כולם למוסריים. רבים מן המתקנים החברתיים של המאה התשע־עשרה ותחילת המאה העשרים אימצו את רעיונותיו של רוסו בדבר טבע האדם ונאבקו בעזרתם ברעות חולות כמו עבדות, גזענות ואפליית נשים. ואמנם, הם זכו להישגים פורצי דרך במאבק לחירות, לשוויון מעמד ולהזדמנויות הגונות: שעבודם החוקי של בני האדם בא לקצו במרחב האטלנטי; אפרו־אמריקנים זכו לאזרחות, אם כי לא לשוויון; והתנועה לשחרור האישה עשתה צעדים גדולים בכל רחבי העולם המערבי.

אלא שמבחינות אחרות התגלו רעיונותיו של רוסו כחרב פיפיות. אף שתורתו תרמה רבות לקדמה הפוליטית, היא נקלעה לעימות עם יריב חזק ובלתי נלאה: המדע. בשלהי המאה התשע־עשרה כבר הצטברו אצל הביולוגים והאנתרופולוגים די ראיות שלימדו כי טבע האדם, במחילה מכבודו של רוסו, הוא רבגוני ומבחינות מסוימות נוקשה מאוד. ואחרי הכל, כיצד אפשר היה לטעון אחרת לאור תורתו של דרווין? בני האדם הם בעלי חיים, ובעלי חיים מתפתחים בתהליך של אבולוציה. האבולוציה מושתתת על וריאציות ועל שימור בריני של מופעי־תכונות (traits)

אדפטיביים מובנים. לכן אך טבעי הוא להיתקל בהתנהגויות אנושיות מגוונות, ובמקרים רבים קשות לשינוי.

כצפוי, חסידי רוסו התייחסו לעמדה זו בחשדנות רבה. האנתרופולוג פרנץ בועז, לדוגמה, אמר שכמה מן הדרוויניסטים ההתנהגותיים אינם אלא גזענים בחלוקי מעבדה ובבגדי מסע, פסבדו־מדענים המגנים על אי־צדק חברתי ואף מנסים להחמירו. הוא לא טעה לחלוטין, כפי שעתידים להוכיח עד מהרה הניסויים שערכו הנאצים בתחום שכינו "היגיינה גזעית יישומית". אבל לא כל הדרוויניסטים ההתנהגותיים היו פשיסטים; כמה מהם היו מדענים בעלי כוונות טובות, שנאלצו למצוא דרך לעשות את מלאכתם בלי לפגוע בקונצנזוס הרוסויאני.

זמן קצר אחרי מלחמת העולם השנייה התגבשה מעין חלוקת עבודה חדשה: הדרוויניסטים נרתמו לחקר הבסיס הביולוגי של ההתנהגות, אבל משכו את ידם מעיסוק בבני אדם. כל עוד הגבילו את עבודתם לנמלים, לציפורים, לקופי אדם – לא התעוררה כל בעיה; ההומו ספיינס נותר פחות או יותר מחוץ לתחום, לפחות עבור מדענים שדאגו למוניטין הפוליטיים שלהם. כאשר נאלצו הדרוויניסטים להתעמת עם שאלות הנוגעות לשורשים הביולוגיים של ההתנהגות האנושית, הם הסכימו לדקלם את הפזמון החוזר הבא: נטיותיו ובחירותיו של האדם הן תוצאה של גורמים סביבתיים; "מבחינה ביולוגית" אי־אפשר להצביע על הבדלים טבעיים, קבועים ומשמעותיים בין בני אנוש. כל עוד ההינו לשלם את מס השפתיים לעיקרי האמונה הנאורה, הותר לדרוויניסטים ההתנהגותיים להמשיך בשקט במלאכתם. ואמנם, כך עלה בידם לפתח, בשנות החמישים והשישים, את תת־התחום הביולוגי העולם המכונה

"אֶתוֹלוֹגְיָה" – חקר התנהגות בעלי החיים בהקשר אבולוציוני.

הם למדו הרבה, ועם הזמן צברו תעוזה. באמצע שנות השבעים חשו כמה מהם – בראשות אדוארד וילסון, שהיה דווקא מומחה לנמלים – שלרשותם עומד מלאי מספיק של תחמושת אמפירית כדי לתקוף ישירות את ממסד חסידי הסביבה. אלא שדרוויניסטים אלה, שכינו עצמם "סוציו-ביולוגים", היו נאיבים להחריד. הם לא תפסו, בתמימותם, שלהוכחות מוצקות יש אולי חשיבות רבה באולמות האוניברסיטה, אבל בשיח הציבורי אין להן כוח של ממש. ממשיכי דרכו של רוסו לא טרחו לבחון ברצינות ובלא משוא פנים את ההיפותזות של וילסון וחבריו בדבר משקלו המכריע של הטבע. אבירי זכויות האזרח תייגו את הסוציו-ביולוגים כגזענים, הפמיניסטיות קראו להם סקסיסטים, והביולוגים המרקסיסטים (אכן כן, ביולוגים מרקסיסטים) כינו אותם שמרנים ריאקציונרים. התוויות האלה היו חסרות שחר: רוב המדענים במעבדות ובשטח החזיקו בשנות השבעים (ומחזיקים גם כיום) בעמדות פוליטיות מתונות; והאוניברסיטאות, גם באותם ימים, לא נהגו להעסיק בעלי דעות חשוכות. אבל מה לראיות ולמציאות? חסידי רוסו שכנעו את עצמם שעל הכף מוטל לא פחות מכבוד האדם עצמו, ומשום כך מותר להשמיץ קומץ מדענים, גם אם פירוש הדבר שהאמת עלולה להיקבר. הסוציו-ביולוגים מצדם העדיפו, בתבונה, לזחול חזרה אל המקום שממנו הגיעו – אל מחקרי השטח והמעבדה.

ושם, בשנות השמונים והתשעים, עשו הדרוויניסטים שלושה דברים. ראשית, הם המשיכו בעבודתם האתולוגית, שרק סיפקה סימוכין למה שכבר אמרו אבות

הסוציו-ביולוגיה: בני האדם, כמו כל בעל חיים אחר, התפתחו בתהליך אבולוציוני, וכך גם ההתנהגויות המבדילות בין קבוצות שונות ובין נשים לגברים. שנית, הדרוויניסטים חידשו את מפעל המחקר שנפסל על לא עוול בכפו. הם חדלו לדבר – לפחות בקול רם – על סוציו-ביולוגיה והשיקו את "הפסיכולוגיה האבולוציונית". כל אדם המצוי בסוד העניינים ידע שהשתיים הן היינו הך, אבל התווית החדשה סיפקה חיפוי נחוץ מאוד. ולבסוף, הואיל והדרוויניסטים לא נאלצו עוד להכחיש מניה וביה כי הטבע ממלא תפקיד בהתנהגות האנושית (וילסון ושותפיו השיגו בכל זאת כמה הישגים), הם הציעו פזמון חוזר משוכתב וקביל מבחינה פוליטית: לבני האדם יש כמה דפוסים התנהגותיים מולדים, אבל אי־אפשר להפריד את הטבע מן הסביבה מפני שהם כרוכים זה בזה לבלי התר. הדרוויניסטים ההתנהגותיים מצאו אפוא את הדרך להמשיך בעבודתם באין מפריע ואף פיתחו עוד כמה תת־תחומים ביולוגיים אלמוניים כמעט לחלוטין, ובהם "אקולוגיה התנהגותית אנושית", "גנטיקה התנהגותית" וכמובן – "פסיכולוגיה אבולוציונית".

ושוב הם צברו ידע רב, ועמו באה התעוזה. הדרוויניסטים היו מוכנים לצאת עתה לקרב נוסף נגד הרוסויאנים. בראשם עמד כעת אביר חדש – לא איש בא בימים, המעדיף להעביר את עתותיו כשהוא מוקף בצלוחיות מעבדה, אלא פסיכולוג רהוט ומתוחכם בשם סטיבן פינקר. פינקר מודע לנפתולי השיח הציבורי ומיטיב לתמרן בהם. ספרו הלוח החלקי על הכחשת טבעו המולד של האדם בימיו ראה אור ב־2002 ורשם לזכותו הישג מרשים: הוא הצליח לנסח את עיקרי היסוד של הסוציו-ביולוגיה באופן שהיה קביל אפילו בעיני

לכל קדמה חברתית, ושאין גבול לכוחו לעצב את טבענו הרבגוני.

גירויים על-נורמליים תפור על פי המידות שמתוות ההנחיות האלה. במובן מסוים, דירדרה בארט ממשיכה בו את הקו שאימצה בארץ השמונה: בשני הספרים הללו מבכרת המחברת את הנתב ששללו דרווין, האקסלי ודוקינס על פני זה של פרויד, יונג ואריקסון. ואפשר בהחלט לברך על כך: זמן רב מדי ראו הפסיכולוגים בתודעה האנושית דבר-מה שהופיע סתם כך, ללא סיבה; ההבנה שגם תופעה זו התפתחה בהתאם לתכתיבי המוטציה, הברירה הטבעית, הסחף התורשתי וזרימת הגנים היא צעד בכיוון הנכון – הדרוויניסטי.

אלא שבארט היא כותבת זהירה, המודעת לסכנות ולמכשולים הנקרים בדרכה. היא מקפידה שלא לעורר את חמתה של ההגמוניה הרוסויאנית המודרנית, ולכן פוסעת בצעדים מדודים בשבילי הדרוויניזם. בבחירה מושכלת, היא פותחת את גירויים על-נורמליים בסקירת תולדות המחקר הביולוגי של ההתנהגות האנושית. טבעי יותר היה לפתוח בדרוויין, שהרי הוא אביהם של שני הטקסטים המכוננים בתחום, מוצא המינים (1871) והבעת רגשות באדם ובבעלי חיים (*The Expression of the Emotions in Man and Animals*, 1872). יתר על כן, דרווין דווקא זוכה כיום לפופולאריות בקרב הרוסויאנים, המשוכנעים כי טענתו בדבר השתלשלותם של כל בני האדם מאב קדמון אחד טומנת בחובה מסר שוויוני. אלא שדרוויין מעולם לא החזיק בדעה כזו. הוא אמנם האמין במוצא משותף, אך לא טען שכל בני האדם שווים מעצם טבעם. אדרבה, כתביו מלאים קטעים מצערים המעידים שעל אף גאונותו

הרוסויאנים. קבלת הפנים הנלהבת שלה זכה הספר פתחה מחדש את הדלת לרעיונות הדרוויניסטיים. מעבר ליכולת הרטורית המושחתת של פינקר, נראה כי הסיבה העיקרית לפופולאריות של תפיסתו הייתה אמפירית: קוראיו – אנשים משכילים ובעלי מקצועות חופשיים, בני המעמד הבינוני-גבוה, המתעניינים ב"רעיונות" – לא יכלו עוד להכחיש כי התורשה גוברת לעתים קרובות על הסביבה. הם עצמם היו עדים לשינויים חברתיים רבים: בתי הספר נעשו אינטגרטיביים יותר; האפליה בתעסוקה (ובעצם בכל תחום אחר) הוצאה אל מחוץ לחוק; ובני קבוצות שדוכאו וקופחו מאז ומעולם – נשים, שחורים, עניים – זכו עתה לזכויות שוות ואף לעידוד ולסיוע. והנה, אף על פי כן, במבחן התוצאה הפערים לא נעלמו, ואי-אפשר עוד להסבירם ב"גורמים סוציו-אקונומיים". אותם אנשים מצליחים, בעלי מעמד, ליברלים בכל מאודם, נאלצו להכיר בכישלון הניסוי הרוסויאני ולהסיק את הלקח המתבקש: "טבע האדם" אינו פיקציה – וגם אינו קל לפיצוח.

התגובות החיוביות לספרו של פינקר הראו שהרוסויאנים מוכנים לדון בפומבי בתצורותיו השונות של הטבע האנושי ובמגבלותיו – אם כי לא בכל התצורות ולא בכל המגבלות. מסיבות מעשיות מאוד הם הציעו (ברמז, לא במפורש) כמה קווים מנחים: ראשית, אסור לדון בגזע ואפילו להכיר בקיומו; שנית, אין לדון בהבדלי יכולות ונטיות בין גברים לנשים, ובכל מקרה יש לייחסם לעוולות חברתיות ולא לגורמים אבולוציוניים; ולבסוף, אסור בתכלית האיסור להשמיע את הטענה שהחינוך עלול להיכשל בצמצום הפערים. הרוסויאנים לא איבדו את האמון בשוויון; הם חייבים להאמין שהחינוך הוא המפתח

הבלתי מוכחשת, אבי תורת האבולוציה היה גם גזען וסקסיסט ויקטוריאני מצוי. דרווין של מוצא המינים ושל הבעת רגשות הוא מקור מבוכה לרוסויאנים; בארט מפנימה את המסר, ומשאירה אותו בצד.

את אילן היוחסין האינטלקטואלי שלה היא מתחילה אפוא בניקולס טינברגן, זוכה פרס נובל ואחד משני האבות המייסדים של האתולוגיה. טינברגן מחזיק בכל הנתונים הנדרשים כדי לזכות באהדת הרוסויאנים: הוא היה הולנדי (וההולנדים תמיד פרוגרסיביים מאוד); הוא היה חנון (זה תמיד סימן מעודד); והוא הוחזק במעצר בידי הנאצים (לא טוב כמו להיות בריזסטנס, אבל לגמרי לא רע). למרבה צערה של בארט, האב המייסד השני של האתולוגיה, קונרד לורנץ, לא היה מסוג האנשים הנערצים על אסכולת רוסו: באופן רשמי היה אוסטרי, אם כי נאמנותו הייתה נתונה לגרמניה (בדיוק כמו אתם-יודעים-מי); הוא דאג לקדם את עצמו ללא בושה (בדיוק כמו אתם-יודעים-מי); והיה נאצי מוצהר (בדיוק כמו אתם-יודעים-מי). אבל את לורנץ אי-אפשר להשאיר מחוץ לסיפור, שהרי האתולוגיה היא בעצם פרי עבודתו, ולכן בארט מרככת מעט את הרזומה שלו. לחץ רב הופעל על הזואולוג הנרדף הזה, היא מסבירה, כדי שיצטרף למפלגה הנאצית. זוהי קביעה שנויה במחלוקת בין ההיסטוריונים; הראיות אינן חד-משמעיות. ואולם, הנקודה המכרעת היא שלורנץ אכן הצטרף למפלגה הנאצית, ואז אמר כמה דברים בלתי נסלחים בזכות טוהר הגזע והדרכים להשיגו. בארט אינה ששה ליפול במלכודת הזו, ושוב – מזדרזת להמשיך הלאה.

התחנה הבאה: וילסון והסוציו-ביולוגיה. בארט מקדישה לנושא רק שתי פסקאות. מדוע? משום שוילסון הפר את הכללים:

הוא הצביע על האפשרות ש"וריאציה אינדיבידואלית במופע-תכונות כמו אינטליגנציה, יצירתיות ומופנמות" עשויה להיקבע באופן תורשתי; שייתכן כי קיימים אפילו הבדלי התנהגות "הנובעים ממוצא אתני" (ובמילים אחרות – מ"גזע", אם כי בארט אינה מסוגלת להביא את עצמה להגיד מילים כאלה); ושייתכן כי החינוך איננו המזור לכל התחלואים. למען האמת, רוב מדעני ההתנהגות – ובארט, יש להניח, בתוכם – יסכימו עם כל אחת מן ההנחות הללו; אבל היא לא תודה בכך, לפחות לא בספר המבקש לזכות בחסדי הרוסויאנים. לפיכך, גם כאן היא נחפזת להתקדם.

התחנה הבאה והסופית: הפסיכולוגיה האבולוציונית, הלהיט החדש. בארט רוחשת חיבה מיוחדת לפסיכולוגים האבולוציוניים. למרבה ההקלה, הם נוהגים לפי כל הכללים ומכירים בעל-פה את הפזמון הרוסויאני המודרני. "הפסיכולוגים האבולוציוניים טוענים כי [הבנת ההתנהגות] אינה כרוכה בתנודה נוספת של מטוטלת התורשה/סביבה", היא כותבת. "הם סבורים כי זוהי דיכוטומיה כוזבת". אמירה מוזרה במקצת בספר שעניינו אינסטינקטים (קרי "תורשה"), אבל הרוסויאנים תובעים שכך ייאמר, ובארט מצייתת. מדוע? אולי גם עליה, כמו על לורנץ, הופעל "לחץ" לעשות כן.

ועכשיו, אחרי שהכשירה את הקרקע האינטלקטואלית – או מוטב, אחרי שחרשה אותה בקפידה – מציגה בארט את הטענה העיקרית של ספרה. בני האדם, היא אומרת, התפתחו בתהליך אבולוציוני שהתרחש בסביבה חברתית וטבעית מסוימת – דהיינו חיים בקבוצות קטנות יחסית של ציידים-לקטים ששוטטו בסוואנות הפלאוליתיות של אפריקה. בסביבה זו נטבעו במוחו של ההומו ספיינס

לדבר על יצרני הצעצועים) פורטים על חביתנו המוטמעת לתינוקות. מקדונלד'ס מפיקה רווחי ענק מכמיהתנו האבולוציונית למזון שמן, שהיה פעם מצרך נדיר. החיים בקהילות גדולות וצפופות מעוררים את האינסטינקטים האנוכיים, הטריטוריאליים והאלימים הטמונים בנו. הבדלים תרבותיים מציתים סכסוכים קשים עקב נטייתנו הטבעית לחשוש מן האחר. הטלוויזיה, משחקי המחשב והאינטרנט ניזונים מן "האינסטינקט [האנושי] להתמקד בכל גירוי חדש המופיע בפנינו", ועושים שימוש אפקטיבי במשיכתנו לתרחישים חברתיים סטריאוטיפיים מסוימים. אפילו הפעילות האינטלקטואלית זוכה להסבר דרוויניסטי: מתברר שהיא מבטאת את הצורך הראשוני שלנו "לחפש בעיות מאתגרות וחדשות".

לשבחה של בארט ייאמר שספרה עושה פה ושם מלאכה נאה. היא מתארת, למשל, את עיקרי הפסיכולוגיה האבולוציונית בקצרה אך ביסודיות. הייתי שמח אילו נתנה מעט יותר קרדיט לוילסון ולסוציו-ביולוגים על עיבוד התיאוריה האבולוציונית של הפסיכולוגיה האנושית, אבל זהו עניין שולי. הייתי מקבל בברכה גם דיון בביקורת המרכזית על הפסיכולוגיה האבולוציונית – הטענה שרוב ה"הסברים" שהיא נותנת לאינסטינקטים רחוקים מלהיות שלמים, לפחות מבחינה אמפירית. כאשר עוקבים, למשל, אחר אבולוציה של מופעי תכונות אצל חיידקים בבתי חולים – נניח, עמידות לאנטיביוטיקה – אפשר לקבוע, במידה גבוהה של ביטחון, כי "מופע-תכונה נצפה א' נברר בידי סביבה נצפית ב'"; אבל הפסיכולוגיה האבולוציונית מרבה להשמיע הצהרות בנוסח "מופע-תכונה

אינסטינקטים מסוימים. הבעיה היא, ממשיכה בארט, שהאינסטינקטים הללו אינם מתאימים מבחינות רבות לחיים המודרניים, וליתר דיוק – לגירויים ה"על-נורמליים" שהחיים המודרניים מציעים. "לא פעם קורה", היא כותבת, "שבעלי החיים ובני האדם ניזוקים מן הדברים שהם שואפים להשיג – במיוחד כשהם נתקלים בגירויים חדשים שהאבולוציה לא הכשירה אותם לקראתם". במשך יותר ממיליון שנה כווננו מוחותינו בידי הברירה הטבעית ושותפיה ל"גירויים נורמליים" – קרי לדברים משתלמים מבחינה אבולוציונית. הדברים הללו – כמו הזדמנויות להזדווג, נתחי בשר גדולים והתקהלויות צפופות – לא היו שכיחים, ועל כן עוררו תמיד התרגשות רבה ותגובות רפלקסיביות חזקות אצל אבות אבותינו הפרה-היסטוריים. והנה, במאות השנים האחרונות נתקלים צאצאי אותם ציידים-לקטים ב"גירויים על-נורמליים" על כל צעד ושעל: ערים גדולות ורוחשות זרים, פורנוגרפיה נגישה לכל ומזון מהיר זול ושמן. זמינותן של התופעות האלה, המסעירות אותנו באופן טבעי, יוצרת עומס נפשי עצום. בקצרה, הגירויים העל-נורמליים, דהיינו החיים המודרניים, גורמים לנו לחלות, או לפחות להתנהג באופן מוזר.

בארט מקדישה כמה פרקים בספרה לתיאור האופנים השונים שבהם משבשים הגירויים העל-נורמליים את דעתנו. הפורנוגרפיה, היא כותבת, דוחפת את הגברים לאוננות קומפולסיבית. אופרות הסבון ומגזיני האפנה הנוצצים מנצלים את הדחף האינסטינקטיבי של האישה לנסות למצוא חן בעיני הסביבה ולהשיג לה בן זוג טוב. כלבלבים, חתלתולים ואוגרים (שלא

נצפה א' נברר בידי סביבה בלתי נצפית ב", וזה כבר עניין שונה בתכלית. יש לנו עוד הרבה מה ללמוד על "סביבת ההסתגלות האבולוציונית" של בני מיננו (הסוואנה האפריקנית הקדומה), ועד שנלמד זאת, ההסברים שנותנת הפסיכולוגיה האבולוציונית לאינסטינקטים אנושיים מסוימים יישארו בגדר היפותזות בלבד. יש בהם אמנם כדי לסבר את האוזן, אבל הם טרם הוכחו, על פי כל אמת מידה מדעית. בארט צריכה להודות בכך.

טענתה המרכזית של בארט ככל הנראה נכונה: אכן דומה שכמה מן האינסטינקטים שלנו מנוגדים לאורח החיים המודרני. גם כאן הייתי שמח לו הקדישה מעט יותר תשומת לב לאינטלקטואלים שהקדימו אותה. פרויד הציג טיעון זה כבר בשנת 1930 בחיבורו 'תרבות בלא נחת', אולם לא מצאתי שום התייחסות לכך בספרה. זאת ועוד, בארט צריכה הייתה לציין שנטושה מחלוקת ערנית סביב השאלה אילו התנהגויות אנושיות מובנות מראש ואילו לא. שוב, הבעיה היא אמפירית. אפשר לומר בביטחון כי "מופע-תכונה נצפה א' נגרם על ידי מנגנון פיזיולוגי נצפה ב'", אבל קשה הרבה יותר לטעון כי "מופע-תכונה נצפה א' נגרם על ידי מנגנון פיזיולוגי בלתי נצפה ב'", כפי שעושים לפעמים חוקרי הפסיכולוגיה האבולוציונית. כדי להוכיח שאינסטינקט מסוים מובנה בנו מראש, עלינו למצוא תחילה את ההבניה ולהבין כיצד היא פועלת. במרבית המקרים הדבר לא נעשה. בארט צריכה לומר זאת.

בארט ראויה לשבח על יכולתה לקשר תיאוריה חדשה יחסית – הפסיכולוגיה האבולוציונית – לבעיה נושנה אך עיקשת: הקונפליקט בין האינסטינקטים ובין החברה. ספרה יכול היה להיות חיבור

חשוב, אלא שלמרבה הצער הוא אינו מממש את הפוטנציאל הטמון בו. הסיבה העיקרית לכך אינה נעוצה בתוכן הספר דווקא – אף שגם הוא, כאמור, לוקה בחסר – אלא בסגנונו. בארט עוסקת בנושא כבד משקל, אבל הוציאה מתחת ידה חיבור קל כנוצה. דומה שהיא חושבת שקוראיה אינם מסוגלים לעכל את האמיתות המורכבות והמטרידות של הפסיכולוגיה האבולוציונית, גם אם אלה תוצגנה להם בלשון פשוטה וישירה. משום כך היא בוחרת להתנחמד שלא לצורך. היא מכבירה על הספר משחקי מילים, אמירות שנונות והדגמות מתחום תרבות ההמונים האמריקנית. מדוע? קשה שלא לחשוד שהיא משתמשת בכל אלה כדרך להמתק גלולה מרה. ההיגיון המדריך אותה פשוט למדי, ומקומם באותה מידה: "באמריקה נמצא הקהל הכי גדול לנידונים על-נורמליים; האמריקנים מרבים לצפות בטלוויזיה; ולכן, כדי שהספר שלי יהיה קריא, עליי לפזר בו המון התייחסויות משעשעות לתרבות הפופולארית". ובאמת, מדוע לאזכר את תרבות בלא נחת כשאפשר לצטט ממלחמת הכוכבים?

לבסוף, בארט חוזרת ומציינת שהקונפליקט בין האינסטינקטים ובין הציוויליזציה מחולל "משברים", או לפחות קשיים חמורים. אלא שהבעיות שהיא מתארת – התמכרות לפורנו, השמנת יתר ועיסוק כפייתי במשחקי וידאו – הן אמנם מטרידות מאוד, אבל אינן ראויות בשום אופן לכינוי "משברים". את המינוח הזה מוטב לשמור לתופעות כמו רצח העם בדרפור, מגיפת האיידס באפריקה או הרעב בצפון קוראה. אלא שבארט מעדיפה הגדרות דרמטיות יותר; היא חוששת שאם לא תצבע את העולם

שבו אנו חיים בצבעים קודרים, לא תזכה בתשומת לבנו. אינני יכול לדבר בשמכם, אבל אני יכול להבטיח לה שאני אשים לב. אין צורך לצעוק.

בארט מסיימת את ספרה בהרהור הבא: הפתרון ל"רוב המשברים בימינו" טמון ביכולת לזהות היכן מנצלים החיים המודרניים את האינסטינקטים שהוטבעו בנו, ולסרב להיות מנוצלים באופן זה. בסופו של דבר, נראה שבארט מסכימה עם רוסו: שורש הבעיה הוא יותר מדי ציוויליזציה. אבל רוסו טעה, וכך גם בארט. שורש הבעיה איננו יותר מדי, אלא פחות מדי ציוויליזציה. המשברים

האמיתיים מתרחשים כיום באזורים הפחות מפותחים בעולם. הפתרון למשברים הללו איננו צמצום של השפע המורעף עלינו, אלא מתן מידה מספקת מכל דבר לכולם. למען האמת, אני מצפה בכיליון עיניים ליום שבו העמים המרוששים, המדוכאים והמיואשים בעולם הלא־מפותח יסבלו מאותם "משברים" שבארט מזהה בספרה. נדמה לי שגם הם מייחלים לאותו הדבר.

מרשל פו מלמד במחלקה להיסטוריה באוניברסיטת איווה.